

Liktor Zoltán Attila

**Iustitia est Regnorum Fundamentum
Magyarországtól Brazíliáig**

**– avagy Habsburg Mária Leopoldina főhercegnő, magyar- és cseh királyi hercegnő,
brazil császárné emlékére és a független Brazília 200 éves évfordulójának tiszteletére
(1822–2022)**

„Independência ou morte”

„É meu dever fazer o papel de
intercessora do nobre povo
brasileiro”, „sempre permanecerei
brasileira de coração”

(Leopoldina de Habsburgo-Lorena,
1823)

I. Béctől Rióig

Az 1797-ben született Mária Leopoldina főhercegnő egész gyermek- és ifjúkora a mozgalmas, forradalmakkal, radikális, hirtelen politikai változásokkal, dinasztiák és birodalmak bukásával zsúfolt légkörben telt el, ami gondolkodásában nem múlt el nyomtalanul.¹ Leveleiben visszaköszönnek a napóleoni háborúk, a menekülés Magyarországra, az Egerben töltött idő² (1809) meghatározó élmény lehetett számára.³ Szoros kapcsolat fűzte az Itáliából Napóleon által elűdözött anyai nagyszülőkhöz, I. Ferdinánd nápolyi királyhoz és Habsburg Mária Karolina nápolyi királynéhoz,⁴ apjának nagybátyjához, Habsburg-Este Ferdinánd toszkán kormányzóhoz, és annak gyermekeihez az itáliai születésű Habsburg Mária Ludovika magyar királynéhoz, illetve Károly Ambrus esztergomi érsekhez, apai nagybátyjához, Ferdinánd milánói herceghez, illetve legidősebb nővéréhez, Mária Lujzához, Napóleon feleségéhez, legtöbb levelét is hozzá írta. A főhercegnők neveltetése magában foglalta az irodalom, a művészet, a történelem, és a kormányzás tudományát is, arra készítették fel őket, hogy uraiknak valódi segítő társai lehessenek az uralkodásban. Igaz ugyan, hogy a „Habsburg Monarchia” megszenvedte a francia forradalom következményeit, illetve a napóleoni háborúkat, hiszen rengeteg katonai és pénzügyi áldozatvállalással jártak, a kincstár óriási adóssággal küszködött, a háborúk következtében kialakuló mezőgazdasági konjunktúra azonban felverte a búza árát (1800 és 1810 közötti időszakban több, mint 1000%-kal nőtt a pesti piacon egy véka búza ára), amelyből a magyar nemesség és a parasztság jelentős jövedelemre

¹ Guilherme Schubert: 200 anos: Imperatriz Leopoldina. Simpósio Comemorativo do Bicentenário de Nascimento da Imperatriz D. Leopoldina. Rio de Janeiro, Instituto Histórico e Geográfico Brasileiro, 1997.

² Liktor Zoltán Attila: Iustitia est Regnorum Fundamentum Magyarországtól Brazíliáig, Egertől Rióig – avagy Habsburg Mária Leopoldina főhercegnő, magyar- és cseh királyi hercegnő, brazil császárné emlékére és a független Brazília 200 éves évfordulójának tiszteletére (1822–2022). Jogtörténeti Szemle (2022) Megjelenés alatt.

³ Carlos H. Oberacker: A Imperatriz Leopoldina. Sua Vida e sua Época. Ensaio de uma Biografia. Rio de Janeiro, Conselho Federal de Cultura, Instituto Histórico e Geográfico Brasileiro, 1973., Bettina Kann – Patrícia Souza Lima (ed.): D. Leopoldina: Cartas de Uma Imperatriz (Em Portugues do Brasil). São Paulo, Estacao Liberdade, 2006., Claudia Reichl-Ham: A imperatriz Leopoldina e sua importância para o Brasil. 2007., Paulo Rezzutti: D. Leopoldina: a história não contada: A mulher que arquitetou a independência do Brasil. Leya, 2017., José Theodoro Mascarenhas Menck: D. Leopoldina, imperatriz e Maria do Brasil. Obra comemorativa dos 200 anos da vinda de D. Leopoldina para o Brasil. Câmara dos Deputados, Brasília, 2018.

⁴ Joseph Alexander Helfert: Königin Karolina von Neapel und Sicilien im Kampfe gegen die französische Weltherrschaft 1790–1814. Wien, W. Braumüller, 1878., André Bonnefons: Une ennemie de la Révolution et de Napoléon. Marie Caroline, reine des Deux-Siciles (1768–1814), d'après des documents inédits. Ouvrage orné de deux portraits. Paris, Perrin, 1905.

tett szert.⁵ A Schönbrunni békével Napóleon Ausztriától és Magyarországtól is elvett területeket, a súlyos katonai és politikai kudarcot követően József főherceg-nádor készített egy feljegyzést, amit a kormányzat és a császár elé tárt azzal, hogy a belső feszültséget csillapítandó Ausztrinak alkotmányos jogokat kellene adni – az örökös tartományokat a Habsburgok a 17. század második felétől abszolutista módon kormányozták –, a magyar alkotmányos berendezkedés mintájára.⁶ Bécsben persze lesöpörték a tervet az asztalról, azonban a társadalmi-polgári haladás nyomása alatt Ferenc császár-király kiadta a polgári törvénykönyvet (Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch), ami módosításokkal persze, de még ma is hatályban van. A császár – a Napóleonnal kötött béke és házassági kötelék védernyője alatt – a birodalmi kormányzat sürgetésére rendezni kívánta a gazdasági-pénzügyi válságot, egy rendelet keretében az egyötödére értékelte le a forgalomban lévő pénzt (1811). A döntés II. József császár legrosszabb szellemét és politikai örökségét idézve, önkényesen, a magyar rendek megkerülésével, törvénytelenül történt, mintha Ausztria és Magyarország egy állam lennének, holott Magyarországon a monetáris és fiskális kérdésekben az országgyűlés és a magyar király közösen határozhatott csak.⁷ A nemesség és parasztság pénzügyi helyzetét ez a döntés nagyon rosszul érintette, aminek látványos következménye lett, hogy az év augusztusára összehívott, és kilenc hónapig (!) tartó pozsonyi diétán, bár a rendek megtették a felajánlást,⁸ az uralkodó és a magyar rendek úgy „összerúgták a port”, hogy 125 ülés alatt sem tudtak az érdemi kérdésekben megállapodni. A diéta lényegében dolgvégezetlenül oszlott fel, az uralkodó meg sem várta a végét, visszautazott Bécsbe, azt nevében az öccse, Antal Viktor főherceg, a Német Lovagrend nagymestere rekesztette be.⁹ A rendek diétai magatartása előrevetítette a vármegyék ellenállását, amit a Habsburg-adminisztráció minden eszközzel igyekezett letörni, főispánokat távolítottak el méltóságukból, és helyettük jól fizetett császári adminisztrátorokat tettek, akik a Bécsből érkező császári rendeleteket, nyílt parancsokat karhatalmi eszközökkel hajtották végre.

Napóleon katasztrofális orszorszózási hadjárata (1812) után Ferenc császár – némi huzavona után – „elárulta” vejét és csatlakozott a hatodik koalícióhoz (1813/14), amelynek eredményeként a lipcsei csatában¹⁰ (1813) alulmaradó, illetve az azt követő sorozatos vereséget szenvedő francia császár a Fontenbleau-i békében (1814) lemondásra kényszerült.¹¹ A napóleoni háborúk végével Európa politikai helyzetét rendezendő a nagyhatalmak átfogó és stabil megállapodást kívántak (*bécsi kongresszus*) kötni, aminek garanciáját a *Szent Szövetség* (1815) megkötésében látták.¹² A francia fenyegetettség elmúltával számos európai udvar (Bécs, Berlin, Madrid, Párizs, stb.) visszatért a korábbi abszolutista kormányzati stílushoz, Magyarországon Ferenc király – szakítva addigi politikájával – tizenhárom évig egybe sem hívta a pozsonyi diétát (1812–1825).¹³ Ausztria politikailag megerősödve kerültek ki az

⁵ Sára János: A Habsburgok és Magyarország 950–1918. Budapest, Anthenum 2000 Kiadó, 2001. p. 453.

⁶ Domanovszky Sándor: József nádor élete I-II. Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 1944. p. 321.

⁷ Márkus Dezső (szerk.): Corpus Juris Hungarici – Magyar Törvénytár (1000–1526) [CJH.] Budapest, Franklin, 1899. 1222. évi XXIII. cikkely, 1342. évi I. tc., 1405. évi VII. tc., 1439. évi X. tc., 1458. évi XII. tc., 1464. évi XXII. tc., 1481. évi V. tc., 1492. évi XCIX. tc., 1495. évi XLI. tc., 1523. évi XXXV. tc., 1526. évi XXXIV. tc., Márkus Dezső (szerk.): Corpus Juris Hungarici – Magyar Törvénytár (1526–1608) [CJH.] Budapest, Franklin, 1899. 1536. évi XIX. tc., 1550. évi XLVIII. tc., 1552. évi XLVI. tc., 1596. évi XLVIII. tc., Márkus Dezső (szerk.): Corpus Juris Hungarici – Magyar Törvénytár (1526–1608) [CJH.] Budapest, Franklin, 1900. 1622. évi LXXVII. tc., 1659. évi LXXII. tc., Márkus Dezső (szerk.): Corpus Juris Hungarici – Magyar Törvénytár (1526–1608) [CJH.] Budapest, Franklin, 1900. 1723. évi LXVIII. tc., 1741. évi XXXII. tc.

⁸ Márkus Dezső (szerk.): Corpus Juris Hungarici – Magyar Törvénytár (1526–1608) [CJH.] Budapest, Franklin, 1901. 1812. évi I. tc.

⁹ Diarium comitiorum regni Hungariae. Posonii, 1811. p. 1661.

¹⁰ Jonathon Riley: 1813 – Empire at Bay: The Sixth Coalition and the Downfall of Napoleon. Pen and Sword, 2013.

¹¹ Traité de Fontainebleau (1814) <https://mjp.univ-perp.fr/traites/1814fontainebleau.htm> (2022. 05. 06.).

¹² Acte final du Congrès de Vienne <https://mjp.univ-perp.fr/traites/1815vienne2.htm#nav> (2022. 05.07.).

¹³ Dobszay (2019) p. 407.

évtizedekig húzódó háborúságból, a valamikori Német-római Császárság helyébe létrehozták a Német Szövetséget, amelynek örökös elnöke a legnagyobb és legerősebb német tagállam, Ausztria lett.¹⁴ A háborúban súlyosan eladósodott kincstár helyzetén enyhítendő egy újabb devalvációt hajtott végre a császári kormányzat (1816), majd létrehozták az Osztrák Nemzeti Bankot (*Oesterreichische Nationalbank*), amelynek joghatóságát – törvénytelenül – Magyarországra is kiterjesztették, sőt magyarországi bányajövedelmeket is lekötöttek fedezetként, a visszasságot majd csak a kiegyezés után sikerült megszüntetni.¹⁵ A bécsi kongresszust követően Ausztria helyzete stabilizálódott és már nem szorult rá Magyarország és a magyar rendek támogatására, így az örökös tartományok mintájára Magyarországon is abszolutista kormányzati stílust vett fel a Habsburg-adminisztráció, amit leginkább a „politikai ellenzék” folytonos vegzálása, lehallgatása, elhallgattatása, szigorú cenzúra fémjelzett, ezt az időszakot (1812–1825) ismeri úgy a történetírás mint a ferenci vagy kabinet abszolutizmust.¹⁶

A Habsburgok érdeke azt kívánta, hogy Európában a hatalmi egyensúlyt meg lehessen őrizni, így a dinasztikus kapcsolatok szélesebb körben való erősítése a legfőbb eszközök között szerepelt.¹⁷ Ebbe a képbe illett bele a portugál trónörökös és a főhercegnő frigye, amitől a két uralkodóház közötti viszony és a szent szövetségi rend megerősítését várták Európában. Az 1809-es Schönbrunni békében Ferencet arra kényszerítette korábban Napóleon, hogy tudomásul vegye, és ne akadályozza azokat a folyamatokat, amelyek Portugáliában, Spanyolországban vagy Itáliában lezajlottak, vagy fognak ezután lezajlani.¹⁸ Miután VI. János király (1816–1826) és Ferenc császár- király képviselői megállapodtak a részletekben, Bécsben alá is írták a Mária Leopoldina főhercegnő és Péter herceg közötti házassági szerződést.¹⁹ Miután – közeli rokonságról lévén szó – a pápai felmentés²⁰ is megérkezett, a kézfogóra 1817 májusában, képviselők útján ugyancsak Bécsben került sor, Péter herceget Károly főherceg, a napóleoni háborúk hőse képviselte.²¹ A főhercegnő a szokásos hozományt, kétszázezer rénusi forintot kapott apjától, illetve ugyanennyi nászajándékot apósától, illetve meghatározták az évi járandóságát is.²² A házassági szerződés azon cikkelye, amelyben a hozományért cserében a főhercegnő lemond minden apai és anyai javakban történő öröklésről, beleértve abba a magyar trónöröklésre való jogát is ami visszazáll rá akkor ha, a többi jogosult ág kihalna.²³ A házi

¹⁴ *Traité de Sainte Alliance* (1815) <https://mjp.univ-perp.fr/traites/1815sainte.htm> (2022. 05. 07.).

¹⁵ 1878. évi XXV. tc.

¹⁶ Sándor Pál: Deák és a titkosrendőrség. Titkosrendőri adalék politikai koncepciójáról (1843). *Történelmi Szemle* (1981) 4. pp. 592–610.

¹⁷ Henry Kissinger: *A World Restored: Metternich, Castlereagh and the Problems of Peace, 1812–22*. Echo Point Books & Media, 2013., Wolfram Siemann: *Metternich: Strategist and Visionary*. Belknap Press: An Imprint of Harvard University Press, 2019.

¹⁸ *Le Traité de Vienne* (14 octobre 1809) Article 15. „S.M. l'Empereur d'Autriche reconnaît tous les changements survenus ou qui pourraient survenir en Espagne, en Portugal et en Italie”. <https://www.napoleon.org/histoire-des-2-empires/articles/document-traite-de-paix-de-vienne-14-octobre-1809/> (2022. 05. 06.).

¹⁹ *Collecção dos tratados, convenções, contratos e actos publicos: celebrados entre a coroa de portugal e as mais potencias desde 1640 ate ao presente*. Tomo V, Lisboa, Imprensa Nacional, 1857. 302. „en accordant Madame Sa Fille Caroline Josephe Léopoldine, Princesse Impériale et Archiduchesse d'Autriche, Princesse Royale de Hongrie et de Bohême, pour être jointe en mariage à Son Altesse Royale Dom Pierre d'Alcantara, Prince Royal du Royaume Uni de Portugal, du Brésil et des Algarves”.

²⁰ *Collecção dos tratados...* Tomo V (1857), Art. I. p. 302., „et comme à cause de la parenté existante entre les deux Très-Illustres Époux, on a préalablement obtenu la dispense du Souverain Pontife”.

²¹ Mascarenhas Menck op. cit. (2018) p. 36.

²² *Collecção dos tratados...* Tomo V (1857), Art. III-IV, VII, pp. 302–304., „Sa Majesté Impériale et Royale Apostolique constitue en dot à la Sérénissime Princesse, Sa Fille, la somme de 200:000 florins du Rhin”, „Par contre Sa Majesté Très - Fidèle promet au nom du Sérénissime Prince Royal, Son Fils, et fera assigner à la Sérénissime Archiduchesse Caroline Josephe Léopoldine une somme égale à celle de la dot, savoir: 200:000 florins du Rhin”.

²³ *Collecção dos tratados...* Tomo V (1857), Art. V. pp. 304–306., „Au moyen de la dite dot de 200:000 florins du Rhin, la Sérénissime Archiduchesse renoncera une fois pour toutes, et par serment avant la célébration du mariage, à tous et chacun des biens meubles et immeubles, droits, actions et raisons quelconques, tant ceux qui pourraient

törvények²⁴ (*Hausgesetze*) értelmében ez lemondás „*filiae renunciatae*” régi gyakorlat volt a Habsburgok házasságpolitikájában, példának okáért jó száz évvel korábban (1708) Mária Anna főhercegnő is hasonló feltételekkel mehetett feleségül V. János portugál királyhoz.²⁵ A bevett gyakorlat ellenére ezeket a lemondásokat a magyar országgyűlés soha nem cikkelyezte be – amelyek így – tekintettel arra, hogy 1723-ban a trónöröklést a női ágra is kiterjesztették, és annak sorrendjét rögzítették²⁶ – joghatállyal nem is bírtak. Csak zárójelben érdemes megjegyezni, hogy Leopoldina testvéreinek, a későbbi V. Ferdinánd királynak, illetve Ferenc Károly főhercegnek lemondását (1848) – mint a trónbetöltést és az öröklési sorrendet érdemben befolyásoló nyilatkozatokat – az országgyűlés csak a becikkelyezést (1867) követően ismerte el hatályosnak.²⁷ Ferenc Ferdinánd főhercegnek elhíresült lemondónyilatkozatát (1900) az országgyűlés ugyancsak becikkelyezte.²⁸ A 16–17. századi gyakorlatot vizsgálva magam korábban több ilyen lemondónyilatkozatra és házassági szerződésre rábukkantam, a történetírásnak érdemes volna az egészet feltárnia.²⁹

Leopoldina 1817 őszen érkezett csak meg Rio de Janeiroba – a portugál királyi udvar nem tért vissza Európába a napóleoni háborúk elmúltával sem³⁰ –, ahol ténylegesen is egybekelt a hercegi pár.³¹ Figyelemre méltó, hogy a főhercegnő kíséretében erdői gróf Pálffy Miklós vezetésével a magyar nemesi testőrség hat tagja is jelen volt,³² nagyon érdekes, hogy Pálffy a

avoir été dé laissés dans l'héritage et la succession de Son Auguste Mère, l'Impératrice Marie Thérèse, de glorieuse mémoire, que ceux qui composeront un jour l'héritage paternel et la succession dans tous les Royaumes, Provinces et Districts que possède Sa Majesté Impériale et Royale Apostolique, heureusement régnante, ou qu'Elle pourra posséder dans la suite , à quel que titre que ce puisse être, le tout conformément aux règles établies dans les deux Maisons d'Autriche et de Lorraine, pour la succession de primogéniture linéale, et fera la Séré nissime Archiduchesse ces renonciations, cessions et aban dons en faveur et au profit des autres héritiers et succes seurs de Sa Majesté Impériale et Royale Apostolique, actuel lement régnante, et deSon Auguste Mère, de glorieuse mé moire, lesquels La précèdent, soit par sexe, soit par l'âge, ainsi qu'en faveur de Leurs légitimes descendants de l'un et de l'autre sexe à l'infini: bien entendu , néanmoins, que la Sérénissime future Épouse conservera dans son entier le droit indubitable, qui Lui appartient, ainsi qu'à Sa posté rité légitime, de succéder aux dits biens, au défaut des hé ritiers susmentionnés, qui La précèdent, conformément au dit ordre de succession . La cession et la renonciation de la Sérénissime Épouse, étant ainsi effectuée avec serment, sera ratifiée, acceptée et confirmée également avec serment par le Sérénissime Prince Royal, Son époux, pour Lui et pour Ses descendants, héritiers et successeurs, et Sa ratification, acceptation et confirmation sera pareillement approuvée et confirmée par Sa Majesté Très-Fidèle, dans la forme la plus solennelle et la plus authentique.

²⁴ Eckhart Ferenc: A Habsburg-Lotharingiai-ház családi törvénye. Budapest, MTA, 1929. p. 32.

²⁵ Collecção dos tratados... Tomo II (1856) p. 230.

²⁶ CJH. 1723. évi I-II. tc.

²⁷ CJH. 1867. évi III. tc.

²⁸ 1900. évi XXIV. tc.

²⁹ Liktör Zoltán Attila: Hat menyegző, négy testamentum. A Habsburg-ház „osztrák” és „spanyol” ágának egysége a 16–17. században a spanyol királyok házasságpolitikája és végrendelete tükrében. In: Bándi Gyula (szerk.): A sokoldalúság okán. Doktorandusz tanulmányok a Pázmány jogászképzésének 25. tanévében. Budapest, Pázmány Press 2020. pp. 83–100., Liktör Zoltán Attila: A Báthory-Habsburg kettős „kézfogó” (1595) Szövetség Erdély és a császár – kézfogó Graz és Gyulafehérvár között. A spanyol kapcsolat jelentősége a magyar alkotmánytörténet felől nézve. XXI. PEME–PhD (Online) Konferencia, 2021. pp. 49–58., Liktör Zoltán Attila: La casa nostra – la cosa nostra? „Tu felix Austria nube...” – kézfogó Firenze és Graz között a Pax Hispanica árnyékában (1608) – egy különlegesség a magyar alkotmánytörténet szempontjából. Iustum Aequum Salutare 17. (2021) 3. pp. 185–200., Liktör Zoltán Attila: „Nata Regina Hungariae” A mayorazgo-szemlélet a 16–17. századi Habsburg spanyol királynék kézfogója és végrendelete tükrében – egy érdekesség a magyar alkotmánytörténet szemszögéből. Iustum Aequum Salutare 17. (2021) 4. pp. 225–239.

³⁰ Jurandir Malerba: A Corte no Exílio. Civilização e Poder no Brasil às Vésperas da Independência (1808 a 1821). São Paulo, Companhia das Letras, 2000., Kirsten Schultz: Tropical Versailles: Empire, Monarchy, and the Portuguese Royal Court in Rio de Janeiro, 1808–1821. New York, Routledge, 2001.

³¹ Luiz Norton: A Corte de Portugal no Brasil. Notas, documentos diplomáticos e cartas da Imperatriz Leopoldina. Lisboa, Empresa Nacional de Publicidade, Editorial Noticias, 1960.

³² Torbágyi Péter: Magyar kivándorlás Latin-Amerikába az első világháború előtt. Szeged, 2009. 30., Mascarenhas Menck op. cit. (2018) p. 39. „A comitiva era muito numerosa: damas da corte, camareira-mor, mordomo-mor, seis damas, quatro pajens, seis nobres húngaros, seis guardas austríacos, seis camaristas, um esmoler-mor, um capelão,

brazíliai Szent Benedek rend lovaga lett.³³ Mind János király mind pedig Péter herceg megkapta Ferenc Magyar királytól, mint a rend nagymesterétől, a Szent István rendet, amit korábban még Mária Terézia királynő alapított (1764). Leopoldina első fia születése után pár nappal apjának írott levelében a gyermek számára is kérte,³⁴ második fia, a későbbi II. Péter brazil császár (1831–1889) valóban meg is kapta unokatestvérétől, V. Ferdinánd magyar királytól (1835). Ferdinand Krumholz 1851-ben készült híres festménye a brazil császárt a magyar Szent István rend jelvényével örökítette meg.

II. Portugália és Brazília Egyesült Királysága (1815–1822)

VI. János király népszerű és köztiszteletnek örvendő személy volt, akivel Leopoldina rögvest apa-leánya viszonyt tudott kialakítani. A napóleoni háborúk végével a még mindig Rióban tartózkodó uralkodócsalád, illetve az akkor még csak régensi jogkörrel rendelkező János herceg – anyja, Mária királynő³⁵ 1816-ban hunyt el – új alapokra helyezte országai kapcsolatát azzal, hogy a bécsi kongresszust követően (1815) létrehozta Portugália és Brazília Egyesült Királyságát (*Reino Unido de Portugal, Brasil e Algarves*), amellyel autonóm jogokat biztosított az addig gyarmati sorban tartott Brazíliának.³⁶ Az európai királyi udvarok a napóleoni háborúk elmúltával visszatértek a korábbi (fél)abszolutista berendezkedéshez, ami több helyen megmozdulásokhoz, forradalmi kísérletekhez vezetett. Amikor a portugál királyi udvar Liszabonból Brazíliába jött (1808) már számos szabadkőműves páholy működött, amelyek egy részének célkeresztjében maga a monarchia állott. Az első monarchia-ellenes felkelés³⁷ (*Revolução Pernambucana*, 1817) leverése után azonban az uralkodó – halálbüntetés terhe alatt (!) – országszerte betiltotta a titkos társaságokat, csakúgy mint a násza, Ferenc Ausztriában és Magyarországon két évtizeddel (1795) korábban.³⁸

Portugáliában 1820-ban ugyancsak felkelés tört ki, amelyben a liberális erők lényeges változásokat követeltek, János király kénytelen volt visszatérni Lisszabonba, ahol akkor már az abszolútizmus és a liberalizmus hívei között komoly küzdelem zajlott.³⁹ Míg János király

um secretário particular, um médico, um mineralogista e um professor de pintura”

³³ Reiszeg Ede: Pozsony vármegye nemes családai, a Pálffyak. In: Borovszky Samu (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. Pozsony vármegye és Pozsony. Budapest, Légrády Testvérek, 1904. pp. 701–738.

³⁴ Bettina Kann – Patrícia Souza Lima (ed.): D. Leopoldina: Cartas de Uma Imperatriz (Em Portugues do Brasil). São Paulo, Estação Liberdade, 2006. p. 370. „Tenha a bondade de dar a notícia a todos os conhecidos. Em 11 de março tenha a bondade de me enviar a insígnia de Santo Estêvão para o parteiro e cirurgiaão daqui pois eu e meu filho devemos nossas vidas a ele porque ambos corremos um terrível perigo e sei que ele a deseja muitíssimo”.

³⁵ Mary del Priore: D. Maria I: As perdas e as glórias da rainha que entrou para a história como "a louca". Benvirá, 2019.

³⁶ Carta de Lei de 16 de Dezembro de 1815 Art. I-II „Que desde a publicação desta Carta de Lei o Estado do Brazil seja elevado a dignidade, preeminencia e denominação de Reino do Brazil”, „Que os meus Reinos de Portugal, Algarves e Brazil formem d'ora em diante um só e unico Reino debaixo do titulo - Reino Unido de Portugal e do Brazil e Algarves”.

<https://www2.camara.leg.br/legin/fed/carlei/antioresa1824/cartadelei-39554-16-dezembro-1815-569929-publicacaooriginal-93095-pe.html> (2022. 05. 04).

³⁷ Francisco Muniz Tavares: Historia da Revolução de Pernambuco em 1817. Recife, Imprensa Industrial, 1884.

³⁸ Alvará Real de 30 de Março de 1818 „Eu El Rei faço saber aos que este alvará com força de lei virem, que tendo-se verificado pelos acontecimentos que são bem notórios o excesso de abuso a que tem chegado as Sociedades Secretas, que, com diversos nomes de ordens ou associações, se tem convertido em conventiculos e conspirações contra o Estado [...] sou servido declarar por criminosas e prohibidas todas e quaesquer sociedades secretas de qualquer denominação que ellas sejam, ou com os nomes e fórmás já conhecidas, ou debaixo de qualquer nome ou fóрма, que de novo se disponha ou imagine; pois que todas e quaesquer deverão ser consideradas, de agora em diante, como feitas para conselho e confederação contra o Rei e contra o Estado”. <https://www2.senado.leg.br/bdsf/bitstream/handle/id/518750/000144213.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (2022. 05. 10.).

³⁹ Ângelo Pereira: D João VI, príncipe e rei: a independência do Brasil. Vol. III. Lisboa, Empresa Nacional de

aggodalommal figyelte a folyamatokat, addig fia, Péter herceg nyitott volt az új eszmékre és a változásra, a főhercegnő tehát akaratan kívül kettejük közé került, amint az világosan kitűnik az apósának írott leveléből: „férjem az új eszmék, apósom pedig a jók és igazak szerint gondolkodik, ezért találok én magam nehéz helyzetben, egy jó feleség valamint egy hálás alattvaló és engedelmes lány kötelessége között”.⁴⁰ Leopoldina apjának, Ferenc császárnak írott leveleiben nagyon udvariasan és diplomatikusan fogalmazott a forradalmi eseményekkel kapcsolatban: „Sajnálatosan a szabadság szellemének otromba kísértete teljes mértékben hatalmába kerítette férjem lelkét, a jó és kiváló király nemes és tekintélyes elveket vall, csakúgy mint én magam is, hiszen gyermekkoromtól fogva ezeket oltották belém, engedelmességet csak a hazának, az uralkodónak és a vallásnak ismerem. Látja kedves édesapám, milyen nehéz helyzetben vagyok én, egy jó és szerető feleség, valamint egy bátor alattvaló és engedelmes leány kötelessége között. Annyira szeretném ötvözni őket, de úgy látom, hogy valamelyiket feladni kényszerülök majd a kettő közül, ha megjön a delegáció Lizabonból”.⁴¹

Ez azonban csak a látszat volt, a főhercegnő nem egészen azt írta Bécsbe, mint amit valójában Braziliában tett, érthető, Bécs messze volt, a befolyásos és meghatározó brazil arisztokrácia pedig helyben. A portugál Cortes utoljára a 17. század végén (1697) ülésezett, azóta az uralkodók abszolút módon kormányoztak, amelynek a liberális forradalom – angol mintára jelentős korlátokat építve az uralkodói hatalom köré – véget kívánt vetni.⁴² Az eredeti elképzelés szerint Péter herceg ment volna Portugáliába, mint a király képviselője, azonban az út elé több akadály is gördült, részben a portugálok ragaszkodása a király személyéhez, részben pedig Leopoldina várandóssága, amely az óceánon való átkelést nem igazán tette lehetővé. Ezért a király a fiát, Péter herceget régensként hagyta hátra Rióban, ő maga pedig visszatért Lizabonba (1821).⁴³ A király távozása félelmet és visszatetszést keltett szerte Braziliában, ugyanis attól tartottak, hogy elveszítik a csak nemrég elnyert autonóm státuszukat és újra gyarmati sorba süllyedhetnek majd.⁴⁴ A brazilok félelme nem volt alaptalan, a portugál Cortes – a kereskedő csoportok érdekétől hajtva – az alkotmányozási folyamat során valóban gyarmati sorba kívánta visszalökni Braziliát, ami ekkor már elfogadhatatlan volt az ottaniak számára, a konfliktus egyre inkább elmérgesedett, a brazil területen állomásozó hadsereget, ami addig a rioi kormányzatnak volt alávetve, most közvetlenül a liszaboni kormány irányítása alá helyezték.⁴⁵ A Cortes döntései Braziliát (újfent) Portugália alá rendelt tartományyá, Péter herceget pedig gyakorlatilag egy provinciái kormányzóvá fokozták (volna) le, eltörölték a Braziliának megadott korábbi jogokat, a János király által korábban felállított (brazil) bíróságokat, stb.⁴⁶

Publicidade, 1956., João Andrade: "A Revolução de 1820: a conspiração". Porto Editora, 1983.

⁴⁰ Mascarenhas Menck op. cit. (2018) p. 58. „meu esposo pensa segundo os novos princípios e meu sogro segundo os bons e verdadeiros, por isso me encontro em situação crítica, entre os deveres de uma boa esposa e o de súdita grata e filha obediente”.

⁴¹ Mascarenhas Menck op. cit. (2018) p. 58. “Infelizmente, o feio fantasma do espírito de liberdade se apossou por completo da alma de meu esposo; o bom, excelente rei, tem todos os antigos, nobres e autênticos princípios e eu também, pois me foram inculcados em minha tenra idade e eu mesma amo apenas a obediência para com a pátria, o soberano e a religião. O senhor percebe, querido pai, como é difícil minha situação entre os deveres de boa e amorosa esposa, súdita valente e filha obediente. Queria tanto unir ambos e obedecer estritamente, porém me vejo forçada a sacrificar um dos dois quando chegar a delegação de Lisboa.”

⁴² Katherine Fuller: 'Primeiro e mais antigo Constitucional da Europa': Bentham's contact with Portuguese liberals 1820-23. *Journal of Bentham Studies*, Vol. 3. (2000) pp. 1–12.

⁴³ Paulo Rezzutti: D. Pedro - A História não Contada. Leya, 2015.

⁴⁴ Lília Moritz Schwarcz: Crise colonial e independência: 1808–1830. Objetiva, 2011.

⁴⁵ Mascarenhas Menck op. cit. (2018) p. 67.

⁴⁶ Documentos para a História das Cortes Geraes da Nação Portuguesa. Tomo I (1820–1825). Câmara dos Senhores Deputados, Lisboa, Imp. Nacional, 1883. p. 263. Carta de lei 1° „Ficam extinctos todos os tribunaes creados no Rio de Janeiro, desde que el-rei para ali trasladou a sua côrte em 1808”. 2° „Todos os negocios que se expediam por cada um dos referidos tribunaes serão d’ora em diante expedidos como eram antes de sua creação, com as declarações seguintes: A casa de supplicação do Rio de Janerio fica reduzida a uma relação provincial”. 15° „As providencias estabelecidas no presente decreto são extensivas a todas as provincias do Brazil, no que lhas forem

Csak zárójelben érdemes megjegyezni, hogy az egyre inkább elmérgesedő helyzetről a Rio de Janeiroban tartózkodó (osztrák) császári nagykövet, Wenzel Philipp Leopold baron von Mareschal⁴⁷ (1821–1830) rendszeresen és részletesen beszámolt Metternich hercegnek,⁴⁸ Bécsben tehát tisztában lehettek a portugál-brazil ellentét alakulásával, ennek a birodalmi kormányzat és magyar rendek közötti viszony huszas évekbeli alakulására gyakorolt hatása lehet érdekes.⁴⁹

III. Ahonnan már nincs visszaút (1822)

Az élesedő konfliktusban három politikai csoport formálódott Brazíliában. János király távozásával a szabadkőműves páholyok szinte azonnal újjáalakultak, és megpróbálták befolyást szerezni a régens felett. Az egyik tömörülés a Joaquim Gonçalves Ledo – az egyik radikális páholy nagymestere – vezette városi radikálisok (liberálisok) voltak, akik szövetségi berendezkedést, és a társadalom alapvető átalakítását is szerették volna elérni, érdekesség, hogy baron von Mareschal a Metternich hercegnek írott leveleiben anarchistáknak nevezte őket.⁵⁰ A másik kör a José Bonifácio de Andrada e Silva⁵¹ – a mérsékelt, de sokkal befolyásosabb páholy nagymestere – vezette erős és meghatározó déli-délkeleti, vidéki nagybirtokos arisztokrácia (konzervatívok), akik az ország egységét, a Portugáliával való unió és az addigi társadalmi berendezkedés fenntartását, kiváltságaik és a rabszolgaság fenntartását (!) kívánták.⁵² Leopoldina véget akart vetni a rabszolgaságnak Brazíliában, ami számára korábban ismeretlen, embertelen és teljességgel elfogadhatatlan volt. A rabszolgaság sem Ausztriában sem pedig Magyarországon soha nem létezett, pontosabban az Oszmán hódoltság időszakában a törökök a magyarokat hurcolták el rabszolganak a 16–17. század során. Habár a nagyhatalmak a bécsi kongresszus ideje alatt – angolszász nyomásra, annak érdekében, hogy belső, liberális eszmék hatására a rabszolgotartás és rabszolgakereskedelem évszázados gyakorlatával szakítani kényszerülő Nagy Britannia nehogy „versenyhátrányba” kerüljön más nagyhatalmakkal – két- és többoldalú egyezményeket írtak alá, amelyben eltiltották a rabszolgakereskedelmet, az a valóságban tovább folytatódott.⁵³

A két tömörülés nézetei alapvetően különböztek tehát egymástól, abban viszont egyetértettek, hogy a Portugáliával egyenrangú és azzal egyesült Brazíliát, mint szuverén entitást fenntartsák. Az északi-északeleti vidéki arisztokrácia ellenben támogatta az elszakadást, ne feledjük, hogy a környezetükben lévő országok függetlenedése⁵⁴ a spanyol

applicaveis”, 16° „Fican revogados os decretos, alvarás, e qualquer outra legislação, na parte em que se oppozer ás disposições d’este decreto”.

⁴⁷ Eva Schmid: Wenzel Philipp Leopold Baron von Mareschal, ein österreichischer Offizier und Diplomat 1785–1851. Mit besonderer Berücksichtigung seiner diplomatischen Verwendung in Süd- und Nordamerika. Dissertationen der Universität Wien, Vienna, Verlag der wissenschaftlichen Gesellschaften Österreichs, 1975.

⁴⁸ Mascarenhas Menck op. cit. (2018) p. 68.

⁴⁹ William Spence Robertson: Metternich's Attitude Toward Revolutions in Latin America. *The Hispanic American Historical Review* Vol. 21, No. 4. (1941) pp. 538–558.

⁵⁰ Jeronymo José Figueira de Melo: A Correspondência do barão de Mareschal, *Revista do Instituto Histórico e Geográfico Brasileiro*. [IHGB] Tomo LXXVII. (1914) pp. 165–244., Tomo LXXX. (1916) pp. 5–148. p. 125.

⁵¹ M. de Oliveira Lima: O papel de José Bonifácio no Movimento da Independência. São Paulo, Typographia do Diário Oficial, 1907., Mary Del Priore: As vidas de José Bonifácio. Estação Brasil, 2019.

⁵² Gilberto Freyre: *The Mansions And The Shanties: The Making Of Modern Brazil*. New York, Alfred A. Knopf, 1963.

⁵³ Jane Elizabeth Adams: The Abolition of the Brazilian Slave Trade. *The Journal of Negro History*. Vol. 10, N. 4. (1925) pp. 607–637.

⁵⁴ João Paulo G. Pimenta: *Brasil y las independencias de Hispanoamérica*. Universitat Jaume, 2007., João Paulo G. Pimenta: *Libro integral: La independencia de Brasil y la experiencia hispanoamericana (1808–1822)*. Santiago, Chile, 2017 João Paulo G. Pimenta: *Independência do Brasil*. Editora Contexto, 2022.

koronától éppen a tízes-húszas években zajlott le, amely alapvető hatást gyakorolhatott a politikai gondolkodásra, amitől kezdetben a hercegi pár is tartott.⁵⁵ Egy magas rangú királyi tanácsos levelében (1821 október) egy lehetséges elszakadási kísérletre irányuló összeesküvésről ír.⁵⁶ Erről tanúskodik Péter herceg apjának, János királynak ugyankkoriban (1821 október) írott levele is, amelyben közli, hogy az elszakadást szorgalmazók őt császárrá akarják kikiáltani, de igyekszik elhatárolódni ettől a kezdeményezéstől; „*véremmel írom e sorokat; örökké hűséges leszek felségedhez, a nemzethez és a portugál alkotmányhoz*”,⁵⁷ sőt egy proklamációt is kiadott e tárgyban.⁵⁸

A konfliktus azonban rohamléptekkel élesedett, a Cortes Lizsazonba rendelte a herceget is, a határozat 1821 decemberében érkezett meg Rio de Janeiroba, ekkorra viszont már Leopoldina főhercegnő egyre nyíltabban a brazilok pártjára állott – pokoli állapotokhoz hasonlította apjának írott levelében a helyzetet⁵⁹ – és ő maga jelentős szerepet játszott abban, hogy ingadozó férje ellenálljon a liszaboni nyomásnak, aminek eredményeképpen az 1822. januárjában meg is tagadta a visszatérést Portugáliába (*Dia do Fico*), amit apjának írott levelében is közölt,⁶⁰ „*Mindenek javára és az egész nemzet közboldogulásáért készen állok, közöljék velük, itt maradok*”.⁶¹ Az egyre élesedő viszály ellenére a többség ekkor még mindig az unió fenntartását szorgalmazta, amiről egy meghatározó arisztokrata politikus – korábbi felkelés tartományi kormányzója – levele (1822 január) tanúskodik, amelyben annak előnyeit, főként a közös védelmet emeli ki, amely biztosítja azt, hogy az ellenséges nagyhatalmak vagy a környező államok a független Brazília bizonyos területeit megpróbálnák megszerezni.⁶² A herceg a helyett tehát, hogy engedett volna a Cortes döntéseinek, 1822 februárjában brazil Államtanács (*Conselho de Estado*) felállítását határozta el, kijelölve annak szervezetét és feladatkörét.⁶³ A nyár elején pedig Alkotmányozó Nemzetgyűlés (*Assembleia Constituinte*)

⁵⁵ Mascarenhas Menck op. cit. (2018) p. 70.

⁵⁶ Carta de José Joaquim Carneiro de Campos a Frei Francisco de S. Luis Saraiva. In: Documentos para a historia da independencia. Vol I, Lisboa–Rio de Janeiro, 1923. p. 361. „teem aparecido pregadas de noite nas esquimas decimas persuadindo ao principe que é preferivel ser já pedro I do que esperar ser Pedro IV”.

⁵⁷ Rio de Janeiro, 4 de Outubro de 1821. Eugenio Egas: Cartas de D. Pedro, Principe Regent do Brasil a seu pae D. Joao VI, Rei de Portugal (1821–1822). São Paulo, Typographia Brasil, De Rothschild & Cia, 1916. p. 21. „A independência tem-se querido cobrir commigo e com a tropa; com nenhum conseguuiu, nem conseguirá; porqu e a minha honra e a delia é maior que todo o Brasil; quieriam-me, e dizem que me querem aclamar Imperador; protesto a V. M. que nunca serei perjuro, e que nunca lhe serei falso; e que elles farão essa loucura, mas será depois de eu e de todos os portuguezes estarmos feitos em postas, é o que juro a V. M., escrevendo nesta com o meu sangue estas seguintes palavras: – «Juro ser sempre fiel a V.M. à Nação e à Constituição Portugueza»”.

⁵⁸ Egas op. cit. (1916) p. 22. „Eu nunca serei perjuro nem á religião, nem ao rei, nem á constituição; sabeí o que eu vos declaro em nome da tropa e dos filhos legítimos da constituição, que vivemos todos unidos; sabeí mais que declaramos guerra desapiedada e cruelissima a todos os perturbadores do socego publico, a todos os anti-constitucionaes desmascarados. Contai com o que eu vos digo, porque quem vol-o diz é fiel á Religião ao Rei e á Constituição, e que por todas estas tres divinaes cousas estou, sempre estive e estarei prompto a morrer, ainda que fosse só, quando mais tendo tropa e verdadeiros constitucionaes, que me sustêm por amor que mutuamente repartimos, e por sustentarem juramento tão cordial e voluntariamente dado”.

⁵⁹ Kann – Souza Lima, (2006) p. 387. „Aqui é o inferno na Terra em todos os sentidos, e piora dia a dia depois das medidas adotadas”.

⁶⁰ Egas op. cit. (1916) p. 47.

⁶¹ Documentos para a Historia das Cortes... op. cit. (1883) p. 295. „Como é para o bem de todos e para a felicidade geral da nação, estou pronto: Diga ao povo que eu vou ficar”.

⁶² Carta de Caetano Pinto de Miranda Montenegro ao Principe Regente sobre as providencias para manter a união do Brasil com Portugal. In: Documentos para a historia da independencia. p. 374. „a íntima união dos dois Reinos de Portugal e do Brazil auxiliada pelas doces relações que a natureza gravou no coração humano, de pais, de filhos, e de ismãos; pela idendidade de linguagem, de religião, leis e costumes; e tendo por base a reciprocidade e igualdade dos mesmos direitos e interesses; hé o grande empenho e dezejoe de V.A.R., dos seus Ministros e de todos os bons Portuguezes”, „e alguas nações estrangeiras já de longe estendem suas vistas ambiciozas sobre esta tão rica precioza e invejada porção do novo mondo dezejando que a nossa dezuniaio faça unir a seu dominio e imperio algua parte do Brasil”.

⁶³ Francisco de Assis Cintra: D. Pedro I e o grito da independencia. S. Paulo, Companhia melhoramentos de São

választását rendelte el Brazíliában,⁶⁴ majd végigjárata a fontosabb régiókat, támogatást keresve a nagybirtokos arisztokrácia és a városi (vezető-kereskedő) rétegek körében, bár ekkor még az unió fenntartását szorgalmazta.⁶⁵

Leopoldina főhercegnő ugyancsak „kampányba” kezdett – a családi legendáriumot nyilván jól ismerve, mintegy megelevenítve dédnagyanyja, Mária Terézia magyar királynő híres pozsonyi jelenetét (1741) –, a hagyomány szerint São Paulóban kifejezetten az érzelmekre ható, már-már színpadias jelenetsor játszódott le, baron von Mareschal meg is írta Bécsbe.⁶⁶ A főhercegnő ezzel teljességgel a „brazil párt” mellé állott, ami egyre inkább a radikális megoldás, azaz a függetlenség kimondása felé tendált. A Cortes ugyan semmisnek nyilvánította a herceg által kiadott rendeletet, amelyben az Alkotmányozó Nemzetgyűlés választását elrendelte,⁶⁷ illetve törvénytelennek minősítette a szakadár brazil kormányzatot, büntetés terhe alatt el is titotta annak szolgálatától a brazil földön tartózkodó hadsereg vezetőit,⁶⁸ és újfent Portugáliába rendelte a herceget.⁶⁹ Érdekesség, hogy Bonifácio – aki évtizedeket töltött Európában korábban, járt Ausztriában és Magyarországon is – baron von Mareschal követen keresztül Metternichtől akart segítséget kérni.⁷⁰

Leopoldina apjának június végén írott levelében afelől próbálta nyugtatni császári atyját, hogy ő továbbra is hű azokhoz az „osztrák elvekhez”, amit otthon Bécsben tanult, és a konfliktus lehetséges negatív következményeitől – konkrétan a francia forradalomhoz hasonló eseményektől – tartva akként szól, hogy ha az bekövetkeznék, akkor a gyermekekkel együtt vizsátér Ausztriába.⁷¹ Valójában ekkorra már nyíltan az elszakadás és a teljes függetlenség

Paulo, 1921. pp. 133–135.

⁶⁴ Cintra op. cit. (1921) p. 143.

⁶⁵ Proclamação do Príncipe Regente (2 de Junho de 1822) Egas op. cit. (196) p. 106. „Firmeza, constância e intrepidez na grande obra começada. Contai com o vosso defensor perpetuo, que ha de, em desempenho da sua palavra, honra e amor do Brasil, dar a sua vida para que o Brasil nunca mais torne a ser nem colônia, nem escravo, e nelle exista um systema liberal dictado pela prudência, que tanto caracteriza a nossa amável pátria. Viva el-rei constitucional o Sr. D. João VI, e viva a assembléa geral brasiliense, e viva a união luso-brasileira”.

⁶⁶ Mascarenhas Menck op. cit. (2018) p. 73. „D. Leopoldina estava repetindo o gesto de sua bisavó, a grande Imperatriz Maria Thereza, que em 1741 apresentou-se aos húngaros, com o filho e herdeiro nos braços, colocando-se, voluntariamente, sob proteção dos mesmos, fazendo-os, assim, defensores do trono imperial”.

⁶⁷ Documentos para a Historia... (1883) p. 387. Carta de lei 1° „É nullo o decreto de 3 de junho do presente anno sobre a convocação de côrtes no Brazil, e bem assim quasquer outros actos legislativos emanados do governo estabelecido no Rio de Janeiro”.

⁶⁸ Documentos para a Historia... (1883) p. 387. Carta de lei 3° „O mencionado governo, desobedecendo a el-rei e ás côrtes e constituindo-se independente, é governo de facto e não de direito. Será considerado como traidor o commandante de força de terra ou mar e como criminosa qualquer outra auctoridade que desde a publicação do presente decreto obedecer ao sobredito governo actual salvo se mostrarem que foram obrigados por força”.

⁶⁹ Documentos para a Historia... (1883) p. 388. Carta de lei 5° „O principe real embarcará em direitura para Portugal no tempo de um mez contado desde a intimação, sob pena de se proceder do mesmo modo que a constituição prescreve para o caso em que el-rei ou o successor da corôã tendo saído do reino de Portugal e Algarves, com licença das côrtes, se não recolhe sendo chamado findo o praso concedido”.

⁷⁰ IHGB (1916) p. 71. „I'ai appris qu'on avoit l'intention de envoyer á Vienne le médeciu Schaefer allemand, aventurier, qui a su se rendre agréable au Prince Régent et a Monsenior d'Andrada pour négocier un envoi de troupes ou atrichiennes ou suisses [...] mon opinion personnelle était que Sa Majesté l'Empereur ne s'étant pas crue appelée jusqu'ici a intervenir dans les affaires du Portugal”.

⁷¹ Kann – Souza Lima op. cit. (2006) pp. 399–400. „Caríssimo papai! Esta oportunidade me permite, graças a Deus, não ter papas na língua, ao lhe escrever, caríssimo, querido papai; é meu único conforto, meu momento mais alegre, porque tenho certeza de que seu amor e bondade paternos sentem e pensam comigo. Aqui há uma verdadeira confusão, por toda parte reinam modernos princípios populares da tão exaltada liberdade e independência; agora se trabalha numa assembleia popular, imaginada de forma democrática, como no país livre da América do Norte. Meu esposo, que lamentavelmente ama todas as novidades, está deslumbrado e infelizmente, parece-me, no final pagará por todos; com relação a mim, estão desconfiados, o que me deixa muito feliz, pois assim não sou obrigada, graças a Deus, a expressar minha opinião e pelo menos estou livre de briga; esteja convicto, querido papai, aconteça o que acontecer, de que nunca me esquecerei o que devo à religião, aos meus caros princípios pátrios, e fique despreocupado, pois confio no Onipotente, que nunca abandona quem Nele confia firmemente; no pior dos casos,

mellett kardoskodott a főhercegnő, akit augusztusban – a São Pauloba utazó – Péter herceg kormányzóvá nevezett ki,⁷² 1822 augusztusában a Lizabonban zajló esemékirályi méltóság megalázásáról ír Ferencnek.⁷³ Bonifácio és Ledo végül meggőzték a régens herceget, hogy lépjen be e szabadkőműves páholyba, megalakították a *Brazíliai Nagy Oriens nagypáholyt*, aminek pár hónap múlva maga Péter herceg lett a nagymestere.⁷⁴ A Leopoldina főhercegnő elnöklete alatt 1822. szeptember 2. napján Rioban tartott Államtanácson határozott lépésre szánták el magukat, kimondták a függetlenséget, a deklarációt Leopoldina alá is írta,⁷⁵ a főhercegnő lényegében ennek nyugtázására bátorította levelében hitvesét:

*„Péter, Brazília olyan, mint egy vulkán. Még a palotában is forradalmárok vannak. A hadsereg vezetői is forradalmárok. A portugál Cortes az eltávolításodról határoz, fenyeget és megaláz. Az Államtanács azt javasolja maradj. Asszonyi és hitvesi szívem szerencsétlenséget látna abban, ha most Lizabonba mennénk. Tudjuk jól, atyáink sokat szenvedtek, Portugália királya és királynéja nem uralkodók többé, nem kormányoznak már, a Cortes despotizmusát szenvedik, akik üldözik és megalázzák az uralkodókat, akiket pedig tisztelniük kellene. Chamberlain tájékoztat majd téged arról, hogy mi zajlik most Lizabonban. Brazília nagy ország lesz a kezében, amely uralkodójának óhajt. Veled vagy nélküled, de Brazília el fog szakadni. Még időben vagy, hogy hallgass egy bölcs tanácsára, aki végigjárta Európa udvarait, aki hű minisztered és barátod. Hallgass a miniszterre, ha a barátodra nem akarsz. Péter, ez a pillanat a legfontosabb az életedben. Már mondtad, hogy mit fogsz tenni São Paoloban, tedd hát! Egész Brazília melletted lesz és az itt lévő portugál katonák a brazil nép akaratával szemben tehetetlenek lesznek. Leopoldina”.*⁷⁶

e se as coisas tomarem o rumo da Revolução Francesa, como receio, verei minha querida pátria com minhas filhas, pois infelizmente tenho certeza de que a venda do deslumbramento não cairá dos olhos de meu esposo; espero que o senhor então me dê o posto de mineralogista, que certa vez teve a bondade de me prometer, de brincadeira, durante um almoço; quero viver feliz e tranquila junto a todos os queridos, pois a verdade é que o melhor é sempre estar na pátria com os amados pais. Permita-me também que lhe peça não dar ouvidos ao Schäffer, ele é boa pessoa, mas foi obrigado, para essa missão, a se deixar usar; considero minha obrigação lhe dizer minha opinião sinceramente e desejo, para sua tranquilidade, que o senhor não se arrisque nesse negócio; quanto a mim, repito, caríssimo papai, fique despreocupado, pois graças a Deus tenho coragem e força interior que me ajudarão na medida do possível, pois permaneço fiel a meus antigos princípios, aconteça o que acontecer. Graças a Deus estamos muito bem e eu, aparentemente, de novo em estado interessante*, o que é muito inoportuno nesta época instável. Beijo-lhe as mãos, assim como as da querida mamãe, inúmeras vezes e permaneço sempre com profundíssimo respeito e amor filial, querido papai, sua filha mui obediente Leopoldina”.

⁷² Mascarenhas Menck op. cit. (2018) p. 78. „debaixo da presidência da Princesa Real do Reino Unido, minha muito amada e prezada esposa, no despacho do expediente ordinário das diversas secretarias do estado e repartições públicas que será expedido em meu nome, como se presente fora; e hei por bem outrossim que meu conselho de Estado possa igualmente continuar as sessões nos dias determinados ou quando preciso for, debaixo da presidência da mesma princesa real, a qual fica desde já autorizada para, com os referidos ministros e secretários do estado, tomar todas as medidas necessárias e urgentes ao bem e salvação do estado; e tudo me dará imediatamente parte para receber a minha aprovação e ratificação, pois espero que nada obrará que não seja conforme às leis existentes e aos sólidos interesses d’Estado”.

⁷³ Kann – Souza Lima op. cit (2006) p. 403. „segundo todas notícias confiáveis da pátria-mae infiel a unica conclusao a que se pode chegar é que sua majestade o rei está sendo mantido pelas cortes uma prisao elegantemente disfarcada”.

⁷⁴ José Castellani – William Almeida de Carvalho, História do grande oriente do Brasil: Maçonaria na história do Brasil, Madras, 2009.

⁷⁵ Walter Guandalini Jr. – Ricardo Marcelo Fonseca: Los arquitectos de la independenciael Consejo de Estado y la construcción de un estado nacional brasileiro (1822–1834). Prolegómenos: Derechos y valores, Vol. 17, Nº. 34, 2014. pp. 96–122.

⁷⁶ Mascarenhas Menck op. cit (2018) p. 81. „Pedro, O Brasil está como um vulcão. Até no paço há revolucionários. Até portugueses são revolucionários. Até oficiais das tropas são revolucionárias. As cortes portuguesas ordenam a vossa partida imediatamente, ameaçam-vos e humilham-vos. O conselho do estado aconselha-vos para ficar. Meu coração de mulher e de esposa prevê desgraças, se partirmos agora para Lisboa. Sabemos bem o que têm sofrido

1822 szeptemberben 7. napján José Bonifácio miniszter és Leopoldina gyűjtő hangulatú levelének hatására a herceg valóban kenyértörésre vitte a dolgot. A történeti hagyomány szerint kézhez véve a levelet így szólt a körülötte lévőkhöz: „*Barátaim! A portugál Cortes üldözni és rabszolgává akar minket tenni. Ez órától fogva kapcsolatainkat megszakítjuk. Immáron semmi nem köt össze minket. [...] Véremre, becsületekre és Istenemre fogadom, megadom Braziliának a szabadságot. Brazíliát, ez órától fogva parancsszavunk nem más, mint függetlenség vagy halál*”.⁷⁷ A herceg kimondta tehát az elszakadást Portugáliától, az Alkotmányozó Nemzetgyűlésben pedig császárrá és Brazília örökös védelmezőjévé (*Defensor Perpetuo do Brasil*) kiáltották ki Pétert.⁷⁸ A koronázásra⁷⁹ 1822 december elsején Rio de Janeiroban – Portugáliának a Habsburg-háztól (*União Ibérica*) 1640-ben történt elszakadása, illetve a Bragança-ház trónra kerülése évfordulóján – került sor, a felavatást a Napóleon párizsi, a szent római császárok frankfurti, valamint a magyar királyok pozsonyi koronázási hagyományokra emlékeztető külsőségek kísérték, baron von Mareschal arról Bécsbe írott levelében részletesen beszámolt.⁸⁰ A magyar elem megjelenése egyértelműen Leopoldina és a környezetében lévő magyar nemesség közvetítésének tudható be.⁸¹

nossos pais. O rei e a rainha de Portugal não são mais reis, não governam mais, são governados pelo despotismo das cortes que perseguem e humilham os soberanos a quem devem respeito. Chamberlain vos contará tudo o que sucede em Lisboa. O Brasil será em vossas mãos um grande país. O Brasil vos quer para seu monarca. Com o vosso apoio ou sem o vosso apoio ele fará a sua separação. O pomo está maduro, colhei-o já, senão apodrece. Ainda é tempo de ouvirdes o conselho de um sábio que conheceu todas as cortes da Europa, que além de vosso ministro fiel, é o maior de vossos amigos. Ouvi o conselho de vosso ministro, se não quiserdes ouvir o de vossa amiga. Pedro, o momento é o mais importante de vossa vida. Já dissestes aqui o que ireis fazer em São Paulo. Fazei, pois. Tereis o apoio do Brasil inteiro e, contra a vontade do povo brasileiro, os soldados portugueses que aqui estão, nada podem fazer”.

⁷⁷ Cintra op. cit. (1921) „Amigos, as Cortes Portuguesas querem escravizar-nos e perseguir-nos. A partir de hoje as nossas relações estão quebradas. Nenhum vínculo unir-nos mais”. „Para o meu sangue, minha honra, meu Deus, eu juro dar ao Brasil a liberdade” e gritou: “Independência ou morte”.

⁷⁸ Antonio Miguel Trigueiros: Sonho ou realidade: um imperador antes do império, nas insígnias luso-brasileiras de Dom João VI. Continuando a falar sobre este assunto, ele disse (...) que a posição deles (Brasil) era inteiramente diferente (da Europa), que eles se consideravam como saindo do Estado da Natureza e que o título de Imperador era tomado como designando o chefe de um vasto Império; que se o rei viesse aqui, a maneira como seria recebido e tratado provaria altamente quais eram os sentimentos de seu filho; -- que o erro que ele (o Rei) tinha feito, foi o de não ter tomado em 1816 o título de Imperador do Brasil e Rei de Portugal, em vez de ter criado um Reino Unido ilusório

⁷⁹ Eduardo Romero de Oliveira: O império da lei: ensaio sobre o cerimonial de sagração de D. Pedro I (1822). Tempo 13. (2009) pp. 133–159., Lucia Maria Bastos Pereira das Neves: Os esquecidos no processo de Independência: uma história a se fazer. Almanack, 25. (2020) 1. pp. 1–44.

⁸⁰ IHGB (1916) 131. „Votre Altesse y verra que l'on a tiré les cérémonies des couronnemens des Empereurs á Francfort et de celui de Napoléon et que l'on a même tiré partie d'une qui n'est d'usage si je ne trompe qu'en Hongrie: celle de fendre l'air avec le glaive la rapportant ici au titre de défenseur perpétuel dont on veut au besoin se faire une arme contre la Démocratie”.

⁸¹ Oliveira Lima: O movimento da independência 1821–1822. Brasília, 2019. p. 365. „A coroação teve lugar a 1. 0 de Dezembro, anniversario da restauração portugueza do senhorio da Hespanha associada com a Casa de Bragança, e foi um mixto do cerimoniar usado na sagração de Napoleão em Notre Dame e dos imperadores da Austria em Frankfort, combinação portanto de tradicionalismo e de modernismo revivido dos romanos. Imitou-se tambem um pormenor da coroação dos reis da Hungria, consistindo em fender o ar com o gladio, allusão nacional ao titulo de Dom Pedro de defensor perpetuo do Brazil”. M. Bak – Pálffy op. cit. (2020) p. 105. „It is curiosity that, as far as we know, in modern times only the emperors of Brazil ever performed such a ceremony. A not altogether surprising coincidence, as Pedro I (1822–31) was married to Maria Leopoldina of Austria, daughter of that Emperor Francis II who was crowned in Buda in 1792”.

IV. A brazil függetlenség jelentősége magyar vonatkozásban

Ami ebből nekünk érdekes lehet az leginkább az, hogy mindez egyáltalán hatással bírte a bécsi politikára, különösen is, hogy az udvar Magyarországon az addigi (kabineti) abszolutizmussal (váratlanul) szakított, és 1825-ben – tizenhárom év szünet után – Ferenc király összehívta az országgyűlést, amely nemcsak a reformkor nyitányának, de az alkotmányos rend helyreállításának a kezdete is volt. A történetírás több okra vezeti vissza az abszolutista stílussal való szakítást, legutóbb, a rendi országgyűlések utolsó évtizedeiről írott nagy történeti munka így foglalja össze a kiváltó okokat: „1820 után változtak meg a feltételek, s alakult ki olyan újabb válság, ami a kormányzatot irányváltásra kényszerítette. A rossz termésekkel, a devalvációk miatti gazdasági gondokkal és a háborúk után bekövetkezett dekonjunktuurával is terhes tízes évek után az új évtized elején további gazdasági és politikai nehézségek járultak. [...] A nápolyi és a piemonti mozgalmak leverése katonailag nem volt nehéz feladat, a lepergett fél évtized pedig lassan időszerává tette a katonaság állományának feltöltését, magyarán az újoncozást. [...] A Magyar Kancellária ugyan figyelmeztette a birodalmi vezetést, hogy a megyék országgyűlést fognak követelni az újoncozás miatt, ám a birodalmi vezetés kitartott a pátensek kiadása mellett. A megyék 1820 és 1823 között valóban sorozatosan szegültek ellene a rendeleteknek. A megyei ellenállás mellett a húszas évek derekának új európai léptékű gazdasági válsága, hitelkrízise is hozzájárult ahhoz, hogy a birodalmi vezetés, amely nem tudott jogalapot találni a szembeszegülők megbüntetésére, végül meghátrált. 1824-től hangulatjavító gesztusként visszacsatolta a Magyar Királysághoz a Napóleon által egykor elszakított Illír Királyságba olvasztott területeket, majd 1825 szeptemberére tizenhárom év után összehívta a diétát”.⁸² Felmerülhetne a kérdés, hogy vajon mennyiben lehetett befolyással Ferenc és a bécsi kormányzat élén álló Metternich herceg gondolkodására az, hogy a portugál-brazil gazdasági-politikai konfliktus (szuverenitás kérdés) végül is Brazília elszakadásával ért véget, amely folyamatban ráadásul a Habsburg-ház egyik tagjának, Leopoldina főhercegnőnek oroszlánrész jutott.

A császárné apjának – 1823 áprilisában – írott levelében megpróbálta megmagyarázni a hozzáállását a lezajlott eseményekhez. Kifejtette, hogy az események alatt félő volt, hogy anarchia vagy köztársaság kikiáltása következik be, de a királyi család ura a helyzetnek. Ők a férjével a brazil nemzet érdekében cselekedtek, ami támogatja is a monarchiát. Brazília függetlensége Ausztriának is elemi érdeke, mivel előnyös üzleteket, hasznos kereskedelmi szerződéseket tudnának kötni. A politikai és a dinasztikus kapcsolatok erősítése kapcsán felvetette a leányai és a főhercegek közötti jövőbeli házasságot, és arra bízta apját, legyen Brazília szövetségese.⁸³ Leopoldina nővérének, Mária Lujzának segítségét is kérte, hogy

⁸² Dobszay op. cit. (2019) p. 408.

⁸³ Kann – Souza Lima op. cit. (2006) pp. 417–418. „Caríssimo papai! Antonio Telles, camareiro de meu esposo, um homem muito corajoso e honrado, é o portado desta carta e de meus sinceros e ardentes votos de felicidade para o senhor, caríssimo papai, e para a futura grandeza do Brasil. Como esta bela oportunidade me permite falar abertamente, quero lhe contar tudo, querido papai, e descrever o que até agora infelizmente lhe apresentaram sob uma ótica equivocada, ou por maldade, ou por pouco conhecimento, não quero julgar isso! Desde que meu esposo tomou as rédeas do Estado, Deus sabe que não por sede de poder ou ambição, mas para satisfazer o desejo do povo brasileiro, que se sentia sem regente, dilacerado em seu íntimo por partidos que ameaçavam, com uma anarquia ou República; qualquer um que se encontrasse na mesma situação faria o mesmo, aceitar o título de imperador para satisfazer a todos e criar a unidade; estou convicta, querido pai, de que devem ter lhe dito ou escrito que querem instituir aqui uma constituição igual à das vis Cortes portuguesas ou das sanguíneas Cortes espanholas; é uma mentira grosseira, e para provar tomo a liberdade de citar editoriais. A família real não apenas está segura, como desfrutamos do amor e confiança do povo, de quem temos as demonstrações mais comovedoras e seguras. A grandeza do Brasil é de supremo interesse para as potências europeias, especialmente do ponto de vista comercial, e o maior desejo das Cortes aqui reunidas é fechar contratos comerciais com as possessões austríacas na Itália e estabelecer seu monopólio comercial em seus portos, o que seria extremamente vantajoso para minha querida pátria, pela riqueza extraordinária do Brasil em madeiras corantes e mercadorias coloniais. A assembleia das Cortes

győzze meg az apjukat és Metternichet, hogy ismerjék el Brazília függetlenségét.⁸⁴ Érdekesség, hogy Péter herceg időközben betiltotta a titkos társaságokat,⁸⁵ ami elsősorban a szabadkőművességet érintette, úgy tűnik, hogy a herceg nem volt elkötelezett híve a szabadkőműves eszméknek, amelyek inkább a köztársaságot részesítették volna előnyben, csupán felhasználta a társaságot a saját céljai elérésére. Leopoldina megpróbálta megmagyarázni Ferencnek, hogy miért döntöttek a függetlenség kivívása mellett a brazil nemzet érdekében,⁸⁶ és bár baron von Mareschal is felvázolta az ország elismerésével járó gazdasági előnyöket Bécs számára,⁸⁷ az osztrák birodalmi kormányzat tartott a „precedens” értékű európai következményeitől, ehhez igazodva a császári követ továbbra sem adta meg Leopoldinának a császári titulust (*Sua Majestade Imperial*), csupán az osztrák és magyar címet (*Sua Alteza Imperial e Real*). Bécs csak azt követően ismerte el Brazília függetlenségét, hogy azt Portugália is megtette.⁸⁸

Ahogy fentebb említettem, a hazai történetírásnak érdemes volna megvizsgálni azt a kérdést, hogy Ferenc vagy a Habsburg-adminisztráció gondolkodásában a magyar rendek felé tanúsított magatartásuk változásában a huszas években mennyire volt – ha volt – befolyással, hatással a brazil függetlenség kivívása. Ne feledjük, a folyamatban mégiscsak a Habsburg-ház egyik tagja, a császár leánya, Leopoldina főhercegnő vitte a „prímet”. Ferenc vajon ugyanennek magyarországi megismétlődésétől tartva – Metternich heves ellenzését figyelmen kívül hagyva (!) – döntött-e a magyar országgyűlés összehívásáról (1825) Pozsonyba? Mindenesetre eléggé beszédes a szöveg, amely az elfogadott és kihirdetett törvénykönyvben (1827) foglaltatott:

„Ő szent felsége teljesen meggyőződve a felől, hogy a király és az ország boldogsága a törvények pontos tiszteletben tartásán és sértetlenségén nyugszik, és

possui membros da máxima capacidade e dignidade, que honram o poder real e sabem mantê-lo; a assembleia compõe-se de duas câmaras, o imperador tem veto absoluto, seus conselheiros e ministros particulares são de sua escolha, sem qualquer protesto nem intromissão, assim como sua criadagem e cargos na corte; o imperador possuirá todas as atribuições que fomentem o êxito de seu governo, como chefe do poder executivo e como dirigente da máquina política. É meu dever fazer o papel de intercessora do nobre povo brasileiro, pois todos nós lhe devemos algo; nas circunstâncias mais críticas este povo fez os maiores sacrifícios, que demonstram amor à pátria, para proteger sua unidade e o poder real. Aqui deseja-se muito que, se Deus não nos presentear com um filho, um de meus primos despose minha filha, e também, já que as possessões espanholas na América desejam um governo monárquico constitucional, que um príncipe da Casa da Austria decida-se a ser seu soberano, no que o Brasil está disposto a ajudar com força e poder; não querem mais nem jugo espanhol nem soberanos espanhóis, estando mais dispostos à miséria maior da guerra civil ou a ansiar por um governo republicano. Caríssimo pai, se lhe contarem que falta dinheiro na força naval estarão mentindo ou querendo iludi-lo; devido a uma administração sensata e adequada, as finanças nunca estiveram em melhor situação, e todos contribuem voluntariamente para as necessidades do país; dentro de poucos anos uma força naval estará pronta, sendo que o começo já está feito. Todas as províncias se unem, animadas pelo mesmo interesse, mesmos anseios. Agora nada mais me resta a desejar senão que o senhor, querido pai, assumo o papel de nosso verdadeiro amigo e aliado; certamente será para meus esposos e para mim um dos nossos dias mais felizes quando tivermos essa certeza; quanto a mim, caríssimo pai, pode estar convicto de que, caso aconteça o contrário, passa nosso maior pesar, sempre permanecerei brasileira de coração, pois é o que determinam minhas obrigações de esposa, mãe e gratidão a um povo honrado, que se dispôs, quando nos vimos abandonados por todas as potências, a ser nosso esteio, não temendo quaisquer sacrifícios ou perigos. Beijo-lhe as mãos inúmeras vezes e permaneço sempre com fervorosíssimo amor filial e profundíssimo respeito, amado papai, sua filha mui obediente, Leopoldia”.

⁸⁴ Kann – Souza Lima op. cit (2006) p. 419. „Espero de tua amizade e amor fraternal, se possível que intercedes com tua inteligência junto a nosso querido pai e ao Príncipe Metternich que é afeiçoado a ti, para que sejam a nossos aliados e reconheçam o governo do Brasil”.

⁸⁵ http://www.planalto.gov.br/ccivil_03/leis/lim/LIM...-20-10-1823.htm

⁸⁶ Kann – Souza Lima op. cit (2006) p. 427. „penso exactamente como o senhor a respeito da situação do Brasil e desejo que tudo transcorra feliz e tranqüilamente da forma como o senhor teve a bondade de me explicar e como me acostomou de pensar”.

⁸⁷ IHGB (2016) p. 142.

⁸⁸ Mikulas Fabry: Recognizing States. International Society and the Establishment of New States Since 1776. Oxford University Press, 2010. p. 66.

*hogy ha akár a királynak, akár az ország karainak jogaiból valami elvételik, a törvényeknek és az ország törvényes rendszerének századok gyakorlata által megszilárdított szerkezete romba dől, kegyesen kijelenteni méltóztatott, hogy az országnak a fölavatási esküvel megerősített alkotmányát minden időben védelmezni és föntartani kiváló gondjai közé sorozza”.*⁸⁹

Mindez sokkal több volt, mint az alkotmányos rend helyreállítása, az a reformkor (1825–1848) nyitányának bizonyult, amit gróf Széchenyi Istvánnak a Magyar Tudományos Akadémia alapítására tett felajánlása fémjelzett leginkább.⁹⁰

V. Összegzés

Magyarország és az egész Iberoszféra között a Habsburg-ház révén sajátos, évszázadokra visszatekintő történelmi-kulturális szál húzódik, amelynek feltárása, a hazai és nemzetközi nyilvánosság elé tárása a hazai történetírás nemes feladata volna. Különösen is, hogy mindezt ma már a nemzetközi történetírás nyitottsága, az elsődleges forrásoknak a digitalizáció következtében való könnyebb elérhetősége a korábbiakhoz képest jóval könnyebbé teszi. Leopoldina személye, a napóleoni háborúk során a dinasztia és a magyar rendek viszonyának alakulása, a főhercegnőnek a brazil függetlenség kivívásában játszott kulcsszerepe egy egészen különleges szálát vihetne a brazil-magyar kapcsolatokba.

⁸⁹ CJH. 1827. évi III. tc.

⁹⁰ CJH. 1827. évi XI–XII. tc.